

דף לד.

עין משפט ד.ה.

או"ח סימן תרמוז פ"א

א. ערבי נחל האמור בתורה הוא מין הידוע הנקרא כן שעלה שלו משוך כנחל ופיו חלק ^ק והקנה שלו אדום ^ר. ורוב מין זה גדל על הנחלים לכך נקרא ערבי נחל, ואפי' גדל במדבר או בהרים ^ש כשר. ויש מין אחר דומה לערבה אלא שהעלה שלו עגול ופיו דומה למסור, וקנה שלו אינו אדום וזהו צפצפה והיא פסולה ^ת. ויש מין ערבה שאין פיה חלק ואינו כמסור אלא יש בו תלמים קטנים מאוד כמו פי מגל קטן והוא כשר ^א.

דף לד:

עין משפט א.

או"ח סימן תרנא פ"א

א. מצות ד' המינים שיטול כל אחד לולב אחד וב' ערבות וג' הדסים ^ב. ^ק מברייתא סוכה ל"ג-ל"ד, ופיה חלק היינו החור של העלה חלק ואינו עשוי פגימות פגימות, מרש"י סוכה ל"ד ע"א. ^ר וכל שאינו לבן ממש אדום מקרי ואפי' הוא ירוק כשר שמאחר והשמש מכה בו נעשה אדום בכלל אדום הוא. ב"י. מ"ב אות ב'. ומשמע דכל ג' הסימנים בעינן ואם חסר אחד מהם פסול. כ"כ המשב"ז וביכורי יעקב. כה"ח אות ד'. ^ש ורוב המפרשים כתבו דצריך לחזור אחר הגדילה על המים אלא שבדיעבד יצא אף בגדילה במדבר ובהרים, והרא"ש כתב דלכתחלה יוצא גם בגדילה בהרים, וכ"נ מדברי הרמב"ם, טור וכ"כ הא"ר, וטוב ליזהר היכא דאפשר. ^ת והיינו פסולה מן התורה שאינה בכלל ערבה כלל. מ"ב אות ד'. ^א דמין ערבה היא והוי ערבי נחל. מ"ב אות ו'. ^ב מהרי"ף והרמב"ם, ובזהר פ' פנחס דף רנ"ו, ובהקדמת התיקונים, ובשער הכוונות דף ק"ה ע"ג והם רומזים אל בחינת ז' החסדים, ההדסים כנגד חסד, גבורה ותפארת. הערבות כנגד נצח והוד. והלולב כנגד היסוד. והאתרוג כנגד המלכות. ועיין כמה רמזים עוד בכה"ח אות א'. שיטול כל אחד לולב אחד וג' הדסים וב' ערבות, היינו שאין הש"ץ מוציא ידי חובת כולם בנטילתו כמו בתקיעת שופר ומגילה דכתיב ולקחתם לכם שתהיה לקיחה ביד כל אחד ואחד. וגם בשאר הימים בעינן לקיחה לכל אחד ואחד, כ"כ בתשובת ח"ס סי' קפ"ב ודלא כחכם אחד. כה"ח אות ג'.

הגה: ובמקום הדחק שאין הדס כשר די לו באחד שאינו קטום.^א

א. ב. מצוה לאגדם^ד בקשר גמור דהיינו שני קשרים זה על זה משום נוי. ויכול לאגדם במין אחר^ה. ואם נשרו מהעלין בתוך האגודה בענין שמפסיק אין לחוש דמין במינו אינו חוצץ.

א. ג. אם לא אגד אותו מבעוד יום או שנפתח הקשר, אין לקושרו ביו"ט בקשר גמור^י, אלא בעניבה.

הגה: ויש שכתבו לעשות הקשר בדרך אחרת שכורך סביבות ג' המינים ואח"כ תוחבין ראש החוט תוך הסיבובים הכרוכים, וכן נוהגין^ז.

הגה: יש לקשור ההדס גבוה יותר מן הערבה^ח.

הגה: ויוריד ההדס והערבה בתחתית הלולב בקשירה, כדי שיטול כל הג' מינים בידו בשעת הברכה^ט.

אם עבר ונטל לולב עם ערבה אחת צריך לחזור וליטול דכתיב ערבי נחל ומיעוט רבים שנים אך לדינא לא יברך. כה"ח אות ה'. וכן אם נטל ומצא רק ב' הדסים במקום ג' יחזור ויטול בלי ברכה. שם.

ג. ויטלם בלא ברכה גם בשאר הימים. כה"ח אות ח'.

ד. אע"ג דקיי"ל כרבנן דלולב א"צ אגד מ"מ מצוה לאגדם משום נוי דכתיב "זה אלי ואנוהו". סוכה ל"ג ע"א.

וא"כ טוב לומר לשם יחוד לפני הקשירה דזו ג"כ מצוה.

ה. ואין בזה כל תוסף כיון שאין חובה לאוגדו כל אחד עומד בפני עצמו, ואין בזה גם משום חציצה כיון שהוא לנאותו. טור ומ"א ס"ק ב', ומ"ב אות ט'.

ו. דאין איסור אלא בב' קשרים זה על זה, ב"י בשם המרדכי. ואם רוצה לתת אותם בתוך הקושיקלך יקשור אותם מקודם ביחד. מ"ב אות ח'. כה"ח אות י"א.

ז. ויאגוד הערבה בשמאל וההדס בימין והלולב באמצע והוא על דרך הסוד, של"ה. מ"א ס"ק ד'. אבל המהר"י צמח כתב באופן זה, ג' הדסים אחד בצד ימין והשני בצד שמאל והשלישי באמצע נוטה לימין ובין ההדסים ישים ב' הערבות, וכ"ה בזוהר פ' תצוה דף קפ"ו ע"ב, והלולב יהיה השדרה שלו מול הקושר והנוטל אותו, ורמז לזה וראית את אחורי לפני לא יראו. ועיין בכה"ח אות ט"ו.

ושם הביא ששמע בשם האר"י שיש לעשות י"ח קשרים כלולב כנגד י"ח חוליות שבשדרה של האדם, ויעשה ט"ו כלולב וג' קשרים באגד הערבה וההדס והלולב, ויש שעושים י"ח קשרים שלמים כלולב עצמו רמז לשדרה, חוץ ממה שקושרים ג' המינים יחד.

ז. היינו אפי' בחול שאחרי קשר אחד כורכן ותוחב הקצה והוי אגד.

ח. שההדס הוזכר תחלה בפסוק "וענף עץ עבות" ואח"כ "וערבי נחל".

ט. ואם לא השפיל אותם כיון שאגודים בו למעלה הרי זה מותר ושמא לקיחה. כה"ח אות כ"ו. מר"ז אות יו"ד.

הגה: ויש שכתבו לעשות ג' קשרים בלולב י' וכן נוהגין.

עין משפט ב.

או"ח סימן תרמו סעיף א

א. הדס שנקטם ראשו כשר כ. אם נשרו רוב עליו ונשתיירו ג' עליו ל בקן אחד מ כשר.

או"ח סימן תרמו סעיף י

ט. נקטם ראשו כשר י אפי' לא עלתה בו תמרה ס. וה"ה ליכש ראשו, ויש פוסלין בנקטם ראשו ע.

והגם שלקחה ע"י דבר אחר הוי לקיחה כמו בסעיף ז', מ"מ במקום דאפשר לא עבדינן ע"י דבר אחר. ביאורי הגר"א, ומ"ב אות י"ג.

י. כנגד ג' אבות, והיינו חוץ מג' הקשרים שעושה לג' המינים ביחד. ובדיעבד סגי בקשר אחד ללולב. מ"ב אות י"ד.

כ. ממשנה בסוכה ל"ד וכרבי טרפון, וכ"כ הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפ"ח מלולב, והרמב"ן, אבל הראב"ד שם כתב וכבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשו מכמה שנים והעלינו שהוא פסול כסתם משנה, וכתב ה"ה דיש קצת מן האחרונים שהורו לפסול וכן ראוי להורות. ועיין בשו"ע בסעיף י' שהביא שם דעת היש פוסלים בשם יש אומרים אחרי שסתם להכשיר. מ"ב אות ב'.

ונקטם ראשו היינו העץ אבל נקטם העלה בלבד לא שייך כלל לנקטם ראשו וכמו בסעיף יו"ד.

ל. גם זה לשון הרמב"ם מברייטא בסוכה ל"ב, ופי' המ"מ שנשתיירו ג' בכל קן וקן כמ"ש בסעיף ד', ושלא כדעת הטור בדעת הרמב"ם שכתב דדעת הרמב"ם אפי' בקן אחד די בזה, ותמה עליו הב"י. וכ"כ המ"ב באות ג'. ופי' המ"מ היינו שהיה בכל קן וקן היוצא ממנה שבעה עליו ונשרו מהן ארבעה כיון שנשתיירו שלשה עליו עדיין נקרא עץ עבות.

מ. והיינו בכל קן וקן ממנו. כ"כ הט"ז והגר"א בשם המ"מ.

נ. ומה שמכשירים בהדס קטום יותר מלולב וערבה, משום שענפיו חופין את עצו ואין קטימתו נראית. מ"א ס"ק ז'. מהרא"ש. ולפ"ז אם נקטם ראש העץ ונשאר ראשו בלי עלים צריך לחתכו כדי שלא יראה עצו קטום ואם לאו פסול. כה"ח אות נ"ו. ואפי' נקטמו ראשם של ג' הבדי הדס ג"כ כשר כר"ט דאמר אפי' בשלשתן קטומים.

ס. כמין תמרה הנמצא בעלי הדס כמין פרי ירוק. רש"י סוכה ל"ג ע"א.

ע. דעת הר"ן שדעתו לפסוק כסתם משנה ודלא כר"ט במשנה, וכן דעת הראב"ד בפ"ח מהלכות לולב שכתב דכבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשו מכמה שנים והעלינו שהוא פסול כסתם משנה, ומה שאמר ר"ט במשנה אפי' שלושתן קטומין ענין אחר הוא ולא בנקטם ראשו.

ו. וכתב הב"ח ולענין הלכה נקטינן להחמיר במקום שאפשר באחר, אבל בלא אפשר אין לנו אלא דברי הרי"ף הרמב"ם והרא"ש שהכשירו אפי' שלושתן קטומין ומברך עליו. כה"ח אות נ"ט. וה"ה ביבש ראשו שפסול לדעה זו. ב"י.

הגה: וטוב להחמיר במקום שאפשר. ולא נקרא נקטם אלא בנקטם העץ.

או"ח סימן תרמז סעיף ב

ב. ערבה שיבשה פ או נשרו רוב עליה ז או נקטם ראשה ק פסולה ר, אבל כמושה או נשרו מקצת עליה כשרה ש. והרמב"ם מכשיר בנקטם ראשה ת.

או"ח סימן תרנא סעיף יב

עין משפט ג.

יד. ארבעת המינים מעכבים זה את זה א שאם חסר אחד מהם לא יכרך ב על השאר, אלא יטול אותם לזכר בעלמא ג.

פ. היינו ברוב עליה. מ"ב אות ז' ובשער הציון אות ו'. ואפי' לא נעשה היובש אלא בערבה אחת פסולה. מ"ב בשער הציון שם. ויבשה היינו משיכלה הירקות לגמרי וילבינו פניה כמו בהדס. כה"ח אות י'.

צ. ויש לדקדק בזה שלפעמים ע"י תחיבתה כלולב או הנענועים נושרים. מ"ב אות ח'. ויש לזהר בזה משום ברכה לבטלה.

ו. ובהושענא לחבטה שהוא מנהג נביאים יש מכשירים בעלה אחד בכד אחד, משא"כ כלולב שהוא מצוה דאורייתא בודאי אין להכשיר בנשרו רוב עליה. כה"ח אות י"ב.

ק. היינו נקטם ראש העץ. מ"א ס"ק ב'. מ"ב אות יו"ד. אבל נקטם עלה אפי' שהוא בראשה אין זה פוסל. מ"ב שם.

ואם עלתה בו תמרה אחר שנקטם כשר כמו בהדס, ודוקא שעלתה בו התמרה מערב יו"ט. ועיין בכה"ח בסי' תרמ"ו אות נ"ח.

ר. שאינו הדר, ונפ"מ לענין שאר הימים.

ש. משמע דלכתחלה לא יקח אותו. מ"א-ק"ג. והא"ר כתב דכשרה לכתחלה, וכיון שהערבות מצויות יש להחמיר לכתחלה. מ"ב אות י"א.

ת. כמו בהדס, אבל דעה ראשונה סוברת דרק בהדס כיון שענפיו חופין עצו ואין הקטימה ניכרת, והדרו בזה שהוא עדיין עבות לא כן בנקטם ראש הערבה. ביאורי הגר"א. ונקטינן כדעה ראשונה וזו גם דעת מר"ן השו"ע, שסתם כך ואח"כ הביא דעת הרמב"ם. מ"ב אות י"ב.

א. משום דכתיב ולקחתם, לקיחה תמה ופי' רש"י במנחות דף כ"ז ע"א ארבעה כאחד. לבוש. ודוקא ביו"ט ראשון מעכבין זה את זה, אבל ביו"ט שני אין זה מעכב. ב"י בשם הג"א אלא שכתב שאין זה דעת הפוסקים, וזה מש"כ כאן הרמ"א שאין חילוק בין יום ראשון לשאר הימים.

ב. שאין מברכין על חלק מן המצוה אלא על מצוה שלמה.

ג. כדי שלא תשכח תורת לולב. כ"כ הרא"ש בשם הראב"ד. ב"י. וצריך לזהר שלא יכוון שזה לשם מצוה דיש בזה משום "לא תגרע" כמ"ש הט"ז בס"ק י"ז.

הגה: בין ביום ראשון בין בשאר הימים.

יב. טו. היו ארבעת המינים מצויים אצלו ונטלם אחד אחד יצא ד.

הגה: ובלבד שיהיו כולם לפניו ה, ויטול הלולב תחלה ויברך עליו ודעתו על האחרים, ואם סח ביניהם מברך י על כל אחד בפני עצמו ז.

עין משפט ד. או"ח סימן תרמט סעיף א

א. א. ארבעת המינים פסולים בגזול ה, ובגנוב בין לפני יאוש ובין לאחר

ד. דקיי"ל לולב א"צ אגד לאפוקי מדעת ר"ת. כה"ח אות קי"ח.

ה. משום הפסק ברכה, ואם לאו לא יברך.

ו. ואם סח מענין דברים ששייכים עליו א"צ לברך. כמ"ש בס"י קס"ז סעיף ו'.

ז. היינו על נטילת הדס על ההדס, ועל נטילת ערבה על הערבות, ועל אתרוג על נטילת אתרוג.

ו. ויש חולקין דאינו מברך כיון שזו מצוה אחת, ומספק לא יברך, אך יש לברך בלבד, כיון שאינו מוציא בשפתיו אין חשש ברכה לבטלה. כה"ח אות קכ"ב. אדם שנטל הלולב ומיניו ובירך עליו ואח"כ ראה שזה חסר או חסרה ערבה או הדס יחזור ויטול בלי ברכה, וה"ה מצא הערבה או ההדס מהופך, אבל אם סח בנתיים או הפסיק חזור ומברך, מ"מ יכול לברך בלבד. כה"ח אות קכ"ד.

ח. ממשנה סוכה כ"ט-ל"ב-ל"ג-ל"ד. וכתב המ"א בס"ק א' מהסמ"ג שצריך ליתן לעכו"ם מוכרי ארבעת המינים יותר מכדי דמיהם כדי שירגילו להביא ויהיו ד' המינים מצויים. ואולי מטעם זה משאירים מוכרי ד' המינים להעלות המחיר כדי שיהיו ד' המינים מצויים, אבל אין להעלות המחירים יותר מדאי.

וגזול פסול דכתיב "ולקחתם לכם" משלכם, סוכה ט"ז ע"ב.

ו. ואדם הלוקח לולב גזול, הולך הלולב וצווח לפני ה' ואומר גזול אני, ומלאכי השרת אומרים אוי לו לזה שנעשה סניגורו קטיגורו. כ"כ הא"ר באות ט' מהרוקח אך גם זה בירושלמי ובמדרש פ' אמור.

ז. ולפי דברי הזוהר אין לברך על אתרוג שלקחתו בחנם, שהקליפות יונקים מאותן מצוות הבאות בחנם, וא"כ כל אדם ישלם אפי' דבר קטן, וה"ה בד' המינים. כה"ח אות ד'.

ו. ואם היה גזל מדבריהם כגון מציאת חש"ו דקיי"ל שיש בזה גזל מדבריהם משום דרכי שלום, בזה נסתפק בשער המלך פ"ח מה' לולב אם יוצא י"ח כיון דמדאורייתא קרינן בהם לכם, ודעתו נוטה שלא יוצא מטעם מצוה הבאה בעבירה. ועיין בכה"ח אות ה'.

ז. ואפי' גזל או גנב מנכרי ולא נתייאש הנכרי הואיל ויכול להוציאו בדיינים אין אנו קוראים בו לכם ופסול, אבל אם נתייאש הנכרי משמע דיצא, ויש הסוברים דגם אחרי יאוש של הנכרי לא יצא, וע"כ מי שגנב מן הנכרי אחד מד' המינים אינו יוצא עד שישלם לו דמים. מ"ב ביאור הלכה.

והגם שיכול לקנותו בשינוי מעשה מ"מ לא יכול לברך עליו עד שישלם דמיו לבעליו בין ישראל בין עכו"ם. כה"ח אות ו'.

יאוש ט. אבל גזול וקנאו לפני עשיית המצוה כגון גזל לולב ושיפה אותו ועיי"ז הוא לולב ל כשר דקנה אותו בשינוי מעשה מ. ומ"מ לא יברך עליו נ.

וי"א דלא נפסל גזול וגנוב אלא לגנב ולגזולן עצמו, אבל לאחרים כשר בשאר הימים חוץ מיום הראשון ע.

הגה: משום כך יש ליזהר שלא יקצץ הישראל בעצמו פ אחד מד' המינים לצורך לולבו דקרקע אינה נגזלת וסתם כותים גוזלים קרקע הם וא"כ

ט. דיאוש לבד לא קני. מ"ב אות ב' מב"י.
י. אבל אם מכרו לו הנגזל באופן שקנאו בהגבהה, והגבהתו היתה לצאת בו ידי חובת המצוה לא יצא, דהו"ל מצוה הבאה בעבירה, אלא צריך להגביהו לקנותו ואח"כ פעם שניה לצאת בו י"ח המצוה. מ"ב אות ג'.
כ. ואע"פ שלא פרע דמיו הרי זה כלוקח שלא פרע עדיין, והדבר נקנה לו והרי הוא שלו לגמרי לכל דבר, ואין הדמים אלא חוב עליו. כה"ח אות ט'.
ל. שעיי"ז נקרא שמו לולב. מ"ב אות ד'. ע"פ מש"כ בחו"מ סי' ש"ס סעיף ו'.
מ. עם יאוש, ועיי"ן בחו"מ סי' שס"ב סעיף א' שכתב דהשינוי מעשה קונה אע"פ שעדיין לא נתיאשו הבעלים. מ"ב אות ה', שאינו חייב אלא דמים.
נ. שע"י עבירה באה לידו, אפי' מיום שני ואילך, כ"כ התוס' בסוכה דף ל' ע"א, דלהזכיר שם שמים עליו כיון שבאיסור גזל בא לידו אסור.
 וה"ה כשיש יאוש ושינוי רשות, כגון שמכרו הגזולן או נתנו לאחר האחר מותר לו לצאת בו גם ביום הראשון דקנהו ע"י שינוי רשות כיון שהיה היאוש מקודם ושלכם קרינן ביה, וכל זה לצאת בו י"ח אבל לברך עליו אין לברך שע"י עבירה בא לידו.
 ואחד שקנה אתרוג מחבירו ע"ד ליתן לו דמים ובבאו לביתו לא נתן לו דמים והמוכר נתייאש מהתשלום, ונתן הגזולן האתרוג לאחר במתנה ע"מ להחזיר יצא ידי חובה דהוי מתנה אבל לא יברך עליו, ואם חזר ונתנו בחזרה לנותנו לו גם הגזולן יוצא ידי חובה כיון שהפסיק בשינוי רשות בנתיים. כה"ח אות י"ג.
ס. משמע דהגזולן בעצמו אסור גם בשאר הימים, הגם שלא בעינן משלכם, והטעם משום מצוה הבאה בעבירה.

וכיון שהשו"ע הביא דעה זו בשם י"א יש לחוש לזה לכתחלה. מ"א ס"ק ט"ו.
 וכך פסק השו"ע בסעיף ה' דהפסול מעיקר הדין כגזול גם לגזולן עצמו רק ביום הראשון מדין דשלכם בעינן.
 ואם הוריש לבניו לא הוי שינוי רשות בזה, וכמ"ש בחו"מ סי' שס"א סעיף ז', מ"ב בב"ה.
ע. והיינו בלפני יאוש אבל אחר יאוש הרי קנאו גם בשינוי רשות, ואפ"ה לאחרים לא הוי מצוה הבאה בעבירה, כ"כ במלחמות בשם בה"ג, אבל במלחמות עצמו משמע דלפני יאוש אפי' לאחרים הוי מצוה הבאה בעבירה כיון שלא קנה אותו עדיין, וע"כ אין להקל. מ"א ס"ק ג'. וכל זה לענין לצאת בו י"ח אבל לברך עליו אסור. כה"ח אות כ'.
פ. אפי' ברשות העכו"ם, מ"א ס"ק ד'. ואין חילוק בין זמניהם להיום דחיישינן דמזמן קדמון גזל מישראל. תשובת הרשב"א סי' תתנ"ב. ועיי"ן בכה"ח אות כ"א.

יבא בגזילה לידו, אלא יקצצנו הכותי והוא יקנה ממנו^א, ואין חילוק בזה בין ארץ ישראל לחוצה לארץ^ב.

הגה: לולב שאגד אותו כותי כשר^ב כמו בסוכת כותי דכשרה.

אור"ח סימן תרמח סעיף א

עין משפט ה.

א. אתרוג היבש פסול^ש. ושיעור היבשות שאינו מוציא שום ליחה.

צ. ואם כבר קנאו מהעכו"ם בדמים בעודו מחובר, ואח"כ קצצו הישראל לאתרוג הוי האתרוג טבל בידו משום דהוי מירוח ביד ישראל ע"כ לא יקנה אותו ממנו אלא אחר קציצתו דלא הוי טבל. מ"ב בב"ה. ואם יוצא באתרוג טבל עיין בכה"ח אות מ"א. שדעת השו"ע טבל פסול כל שבעה משום דאינו ראוי לאכילה. מ"ב אות מ"ה. ובדיעבד בקצצו הוא בעצמו כשר ומברך עליו דמספיקא לא חיישינן לגזולה. מ"א ס"ק ה'. מ"ב אות יו"ד. אבל מ"מ עדיף ליטלו בלא ברכה. כה"ח אות כ"ג. מי שגזל קרקע ע"י כיבוש מלחמה הרי זה קנה הקרקע, מגמ' גיטין ל"ח. מ"א ס"ק שם. ואחרי שקצצו העכו"ם, ביד ישראל הוי יאוש ושינוי רשות וקנה אותו אפי' לברך עליו, כיון דאין זה אלא ספק, ועוד לא הוא גזלה ואין כאן מצוה הבאה בעבירה. מ"ב אות י"ב. וה"ה אם קצץ אותו ישראל אחר ונתן אותו לאחד הוי שנוי רשות. מ"ב אות י"א. ואם הנכרי יתן לו במתנה אחרי שקצצו ג"כ מהני ויכול לברך עליו לכ"ע. מ"ב אות י"ב. **ק.** הגם ששם בחו"ל הקרקעות גזולים מגוי מ"מ גזל גוי אחר ג"כ אסור. מ"ב אות י"ג. **ר.** משמע דלכתחלה לא יאגוד אותו עכו"ם כמ"ש בסי' י"ד לגבי נשים בציצית בשם ר"ת, וצ"ע דהרי קי"ל דלולב א"צ קשירה וא"כ האגד אינו רק מן המובחר, וצ"ל כיון שהוא נוי מצוה חשוב כמצוה עצמה. מ"א ס"ק ח'. **ו.** ולפ"ז גם הנשים אין אוגדות את הלולב, וכ"ה בתוס' בגיטין מ"ה ע"ב, וקטן דינו כאשה. **ש.** ממשנה סוכה דף ל"ד, דאין לשון הדר יוצא ג"כ מפשוטו ואם אינו ממש הדר כגון יבש פסול, ופסול היבשות אינו פסול אלא ברובו כלולב והדס, מ"מ אם היובש בחוטמו כתבו הרא"ש והר"ן דכמו שבחזית פוסלת בחטמו ה"ה היבשות פוסל שם. אתרוג כמוש שלא גמר להתייבש כשר, כ"כ הרמב"ם בפ"ח מלולב הלכה א', מגמ' סוכה ל"א ע"א. מ"ב אות ב'. והבדיקה אם הוא יבש כתב השו"ע שיעביר בו מחט עם חוט ואם יש בו ליחה יראה בחוט. והקשו הרי בכך יהיה נקב מפולש שפוסל, ותימצו באופן שהנקב לא יעבור מעבר לעבר שכנגדו. ט"ז ס"ק א'. ועיין עוד בכה"ח אות ד'-ה'. ואתרוג שהוא משנה שעברה כתב הרמ"א ודאי יבש הוא פסול, ואין מועיל בו בדיקה. ב"ח. וצ"ל היום שיש פריזר ומקפיא ואפשר לשומרו עם הלחות שבו שאני. **ו.** אם אדם יש לו משלו ד' המינים אע"פ שאינם מהודרים כ"כ והם כשרים עדיף שיטול אותם ויברך עליהם, מאשר יקבל מהודרים מחבירו במתנה, דשמא חבירו לא נותן לו מתנה בכל לבו, ועוד ניחא ליה לאינש לעשות מצוה בממונו. כה"ח אות ח'.

עין משפט ו.

אור"ח סימן תרמט פעיף ג
עין לעיל דף לג: עין משפט ח

עין משפט ז.

אור"ח סימן תרמח פעיף ה

ה. נסדק כולו מראשו לסופו ^ת אפי' אינו חסר כלום פסול, אבל אם נשאר בו שיור למעלה ולמטה אפי' כל שהוא כשר.

ויש אומרים דוקא שיור למטה בכל שהוא מהני, אבל בחוטמו אפי' נסדק כל שהוא פסול וא"כ צריך להיות השיור שלמעלה כל שהוא מתחת לחוטמו.

הגה: ויש מחמירין בנסדק רובו ^א, וכל שלא נסדק רוב קליפתו העבה לא מקרי נסדק ^ב.

עין משפט ט.

אור"ח סימן תרמח פעיף ב

ב. אתרוג שניקב נקב מפולש ^ג בכל שהוא פסול ^ד, ואם אינו מפולש אם היה כאיסר פסול ^ה אפי' בלא חסר, ואם נחסר כל שהוא ^ו פסול אפי' בנקב כל שהוא. וי"א דגם בנקב מפולש בעינן חסרון במשהו ^ז לפסול, ובשאינו מפולש בחסרון כאיסר.

- ת. אפי' בנסדק מצד אחד. מ"ב אות י"ח. ועיין כה"ח אות ל"ג מהלבוש.
א. הט"ז והמ"א השיגו על פסק הרמ"א דלא נמצא מי שיחמיר בזה, אבל הגאון הוכיח כדעת הרמ"א. מ"ב אות כ'.
ב. וטעם נסדק דפסול משום דסופו לייבש או לירקב ואין זה הדר. לבוש.
ג. ואם ניקבה הקליפה העבה מצד זה לצד זה הוי נקב מפולש לכו"ע. מ"א ס"ק ב'.
ד. אפי' אינו חסר כלום, כגון ע"י מחט, כיון שזה מפולש פסול.
ה. אבל פחות מאיסר ואין שם חסרון כשר. ט"ז ס"ק ג'. ושיעור איסר עיין ברמב"ם בפ"י המשניות חולין פ"ג שכתב שהוא משקל ד' גרגרי שעורים. ועיין בכה"ח אות י"ג.
ו. היינו מגוף האתרוג, אבל מהקליפה העליונה שהוא כמין גליד על האתרוג כשר כמ"ש בסעיף ו'. מ"ב בביאור הלכה.
ז. וזהו דעת הראב"ד דבעינן תרתי לריעותא וקיי"ל להחמיר חוץ משעת הדחק. מ"ב אות ט'. ודעת מר"ן בסברא ראשונה דאם ניקב ואינו חסר, או חסר כל שהוא ואינו ניקב אפי' בשעת הדחק יטלנו בלי ברכה. כה"ח אות י"ז.

הגה: ונהגו להכשיר הנקבים שנעשו באילן ע"י הקוצים **ה** אע"פ שיש בהם חיסרון, שזהו דרך גדילתן, ואם רואה שאין העור והבשר קיים תוך הנקב פסול לדעה ראשונה אפי' שאינו מפולש, ובשעת הדחק יש להקל כסברא האחרונה ולהכשיר חיסרון שאינו כאיסר באינו מפולש.

עין משפט י.

או"ח סימן תרמח פעיף כא

כא. **כא.** הירוק שדומה לעשבי השדה פסול **ט** אלא א"כ חוזר למראה אתרוג כשמשחין אותו **י**.

עין משפט כ.ל.

או"ח סימן תרמח פעיף כב

כב. **כב.** שיעור של אתרוג קטן כביצה **כ** ופחות מכביצה פסול, ואפי' בוסר

ח. היינו שאנו רואים במקום החסרון נרקם עור האתרוג רק שיש גומא, בזה התיר אבל אם אנו רואים שלא נרקם אלא יש שם נקב וחסרון אע"פ שנעשה ע"י קוצים בדרך גדילתו פסול, והמון עם טועים בזה שסוברים שיש קולא כשנעשה ע"י קוצים. ט"ז ס"ק ד'. מ"ב אות יו"ד.

ואם יש ספק אם הבשר קיים פסלינן ליה מספק אע"ג דהוי ספק ספיקא המתהפך, ומ"מ לענין ברכה אין לברך עליו. כה"ח אות י"ט.

ט. דהתורה אמרה פרי עץ הדר שיהיה פרי גמור וזה עדיין לאו פרי הוא. לבוש. והגם שבספר התיקונים בזהר כתב שזה מהודר איירי בנגמר פרו ועתיד לחזור למראה אתרוג. כה"ח אות קכ"א.

י. דאם לא היה נגמר לא היה חוזר למראה אתרוג בתלוש. ב"י. ואז כשר אפי' בעודו בירקותו. לבוש. אבל הב"ח אינו מכשיר אלא אחר שחזר למראה אתרוג דאין זה הדר, והמ"א בס"ק כ"ג חלק על דברי הב"ח. ועיין במ"ב אות ס"ה. ונוהגים בירושלים דכל שהתחיל להיות מראה אתרוג או בידוע בודאי שיחזור למראה אתרוג מברכים עליו. כה"ח אות קכ"ד.

אתרוג עקום וכפוף כשר. כה"ח אות קכ"ה.

כ. מחלוקת במשנה סוכה ל"ד ע"ב, ופסקו הרי"ף והרא"ש כר"י ששיעורו כביצה.

והמהודר לא קטן קטן ממש ולא גדול גדול וזהו עץ פרי הדר, כי יפה הוא לעינים. כה"ח אות קכ"ז.

וכתב הח"ס בסי' קפ"א שדי בכביצה שבזמנינו הגם שנתקטנו כפי מה שהעיד הצ"ח בפ' ערבי פסחים, מ"מ הכל לפי הזמן, ובביכורי יעקב כתב שנכון להדר אחר אתרוג שיש בו ב' ביצים, והיום נהגו לשער במשקל והוא י"ח דרהם ע"פ חשבון שעשה הרמב"ם. כה"ח אות קכ"ח.

ונסתפקו האחרונים באתרוג שיש בו שיעור כביצה אבל ידוע שבעוד כמה ימים יפחת שיעורו אם ביום הראשון או השני שיש בו עדיין שיעור יוצאים ידי חובה, או שמא כיון שעתיד להיות בימי החג חסר הוי כאין בו שיעור. והדבר במחלוקת וע"כ יטלנו בלי ברכה. כה"ח אות קכ"ט.

שעדיין לא נגמר פריו אם יש בו כביצה כשר, וגדול ככל שיהיה כשר.

גם אתרוג שאין בו כביצה גם אילו היו משאירים אותו בעץ לא היה עובר שיעור זה פסול משום שאין זה פרי חשוב. מ"ב אות ס"ו.

Ⓢ אתרוג המורכב, בשו"ת הרמ"א סי' קי"ז האריך לתת טעם מדוע הוא פסול, ואין לברך עליו אפי' בשעת הדחק. ויש מי שכתב לאסור אותו משום כלאים ומדאורייתא, מ"מ אין להוציא לעז על הראשונים שבירכו עליו. כה"ח אות קל"ג.

Ⓢ ואם הרכיבו שני מיני אילנות שונים של אתרוגים יחד ודאי כשר. מ"ב אות ס"ה.

Ⓢ האתרוג המורכב ניכר בג' דברים, האחד – המורכב הוא חלק ולא אתרוג בליטות קטנות בכל גופו, ב'. המורכבים העוקץ בולט אבל עוקץ האתרוגים שוקע, ג'. תוך המורכב דהיינו מקום המיץ רחב, והמוהל שלו רב והקליפה התיכונה קצרה, ובאתרוג הוא להיפך כי הקליפה רחבה ותוכו קצר והוא כמעט יבש וסימנים אלו מובהקים אצלנו. משו"ת הרמ"א סי' קכ"ו, ויש עוד סימנים כי הגרעין של האתרוג זקוף לאורך האתרוג וגרעין המורכב הוא שוכב לרוחב האתרוג. מ"א ס"ק כ"ג. ובביכורי יעקב כתב שהסימן שהגרעין של האתרוג זקוף אין זה סימן וא"א להבחין ע"י סימן זה כי לפעמים של האתרוג ג"כ שוכב או באלכסון, והביא דבריו המ"ב שם.

Ⓢ וכתב הח"ס דאם יש ב' סימנים טובים שהוא אתרוג אין לנו לחוש וכשר. כה"ח אות קל"ז.

ועיין בכה"ח אות קל"ט אם אמרינן ספק ספיקא בשעת הדחק בספק מורכבים.

Ⓢ ובח"ס בסי' ר"ז פיקפק מאוד בענין הסימנים כיון שלא נזכרו בש"ס וכתב שדינם כעוף טהור שנאכל ע"פ המסורת והיינו אם באותו מקום מוחזק מימים קדמונים שהאתרוגים אינם מורכבים אז כשרים, וע"כ כתב צריך שיהיו ממקום המוחזק בכשרות. כה"ח אות קמ"א.